

THE PROBLEM OF PROTECTING THE HEALTH OF STUDENTS IN HEALTHY EDUCATION AND TRADITIONAL EDUCATION CLASSES – COMPARATIVE ANALYSIS

Zohra Ismayilova

Azerbaijan Medical University,
Doctor of Philosophy in Medicine, Associate Professor,
E-mail: az.ismailova@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-4571-6275>

Irada Mustafayeva

Azerbaijan Medical University, assistant
E-mail: irada.mustafaeva67@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0001-8178-6954>

Abstract. Analysis has shown that, in Healthy Education classes, the total level of lighting in the working area is higher than 300 lk. In traditional classes, the level of lighting in the desk of the 1st row complies with the norm, but in the 1st desk of the 3rd row, the lighting is 76.6% of the norm, and in the 4th desk it is 53.3%. In the dynamics of mental performance at the beginning and end of the school year, the errors done by students increased in traditional classes by 1.4 times compared to the class HE, respectively: 39.1% and 27.7%, on the contrary, the number of students who produced errors was 1.8 times higher in the HE class, respectively: 38.7% and 21.6%. This indicates a higher level of working capacity and late-onset of fatigue in the HE classes ($p < 0.05$).

Keywords: educators, educational conditions, health, factors lesson schedule, work ability.

DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/imcra.26>

To cite this article: Ismayilova Z., Mustafayeva I. (2022). The problem of protecting the health of students in healthy education and traditional education classes – comparative analysis. *Journal of Preschool and Primary Education*, Special issue – 1 (2022). pp. 44-54.

Article history: received – 05.01.2022; accepted – 25.01.2022.

SAĞLAM TƏHSİL VƏ ƏNƏNƏVİ TƏHSİL SİNİFLƏRİNDƏ TƏHSİLALANLARIN SAĞLAMLIĞININ QORUNMASI PROBLEMI: MÜQAYİSƏLİ TƏHLİL

Zöhrə İsmayılova

Azərbaycan Tibb Universiteti,
tibb üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
E-mail: az.ismailova@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-4571-6275>

İradə Mustafayeva

Azərbaycan Tibb Universiteti, assistent
E-mail: irada.mustafaeva67@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0001-8178-6954>

Annotasiya. Məqalədə təhsilalanların sağlamlığının formalaşmasında təlim-tərbiyə amillərinin rolu barədə aparılan tədqiqatın nəticələri açıqlanır. Aparılan təhlil göstərir ki, təhsil müəssisələrində STS-də işçi səthdə bütün partaların üzərində işıqlanma səviyyəsi 300 lk-dan yüksəkdir, ənənəvi siniflərdə isə I sıranın 1-ci partasında işıqlanma səviyyəsi normaya uyğun olsa da, III sıranın 1-ci partasında işıqlanma normanın 76,6%-ni, 4-cü partada isə 53,3%-ni təşkil edir. Dərs ilinin əvvəli və sonunda əqli iş qabiliyyətinin dinamikasında buraxılan səhvləri artan şagirdlərin sayı ST sinifləri ilə müqayisədə ənənəvi siniflərdə 1,4 dəfə: müvafiq olaraq 39,1% və 27,7%, əksinə, səhvlərinin sayı azalan şagirdlər ST sinfində 1,8 dəfə çox olmuşdur: müvafiq olaraq 38,7% – ST və 21,6%. Bu isə ST siniflərində iş qabiliyyətinin daha yüksək səviyyədə olmasını və yorulmanın gec başlamasını sübut edir ($p<0,05$).

Açar sözlər: təhsilalanlar, təlim-tərbiyə şəraiti, sağlamlıq amilləri, dərs cədvəli, iş qabiliyyəti.

DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/imcra.26>

Məqaləyə istinad: Zöhrə İsmayılova., İradə Mustafayeva. (2022). Sağlam təhsil və ənənəvi təhsil siniflərində təhsilalanların sağlamlığının qorunması problemi: müqayisəli təhlil. «Məktəbəqədər və ibtidai təhsil», Xüsusi buraxılış – 1 (2022). səh. 44-54.

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 05.01.2022; qəbul edilib – 25.01.2022.

Giriş / Introduction

Gənc nəslin sağlamlığının qorunması dövlətin, səhiyyə və təhsil orqanlarının əsas vəzifəsidir. Elmi ədəbiyyatda verilən məlumatlar məktəb yaşı dövründə uşaqların və yeniyetmələrin sağlamlıq vəziyyəti ilə bağlı əlverişsiz tendensiyaların olduğunu göstərir. Bunun səbəbləri uşaq və yeniyetmələrin sağlamlığının qorunması istiqamətində təlim-tərbiyə şəraitinin əlverişsiz sanitar-epidemioloji vəziyyəti, siniflərdə şagird sayının sinfin tutumuna görə nəzərə alınmaması, tədrisin hipodinamik xarakteri, dərslərin yükünün uşaqların fizioloji xüsusiyyətlərinə görə düzgün bölüşdürülməməsi, tibbi təminatın lazımı səviyyədə olmaması, məktəblilərin sağlamlıq imkanlarına uyğun olmayan pedaqoji texnologiyalardan istifadədir [Əliyev V., 1995; Suvorova A.V., 2017].

Əsas hissə / Main part

Təhsilalanların sağlamlığının qorunması və möhkəmləndirilməsi üçün pedaqoji fəaliyyətin ən vacib istiqaməti tədris prosesinin və şəraitinin gigiyenik cəhətdən düzgün təşkilidir. Tədrisin təşkilinin bütün aspektləri müəyyən qanunauyğunluqlarla tənzimlənir. Son zamanlar tədris prosesində edilən dəyişikliklər, tədrisin intensivləşdirilməsi, tədris yükünün çox olması və çətinləşdirilməsi, texniki vəsaitlərdən istifadə məktəblilərin əqli fəaliyyətinin artmasına səbəb olmuş, nəticədə, mərkəzi sinir sisteminin, görmə, eşitmə və s. analizatorlarının yüklənməsi çoxalmışdır. Müasir dövrdə tədris məşğələləri məktəbdə və evdə uşağın həyatının məzmununa çevrilmiş, gün rejiminin pozulmasına, xüsusən də, uşaqların açıq havada hərəkət fəaliyyətinin azalmasına səbəb olmuşdur.

Məktəblilərin təhsildə əldə etdikləri müvəffəqiyyətlər, tədris yükünə uyğunlaşma, yüksək iş qabiliyyəti orqanizmin sağlamlıq vəziyyətindən və funksional hazırlığından asılıdır. Uşağın sağlamlığı, onun sosial və psixoloji cəhətdən uyğunlaşması, normal inkişafı, əsasən, onu əhatə edən təlim-tərbiyə mühiti ilə müəyyən edilir. Düzgün təşkil edilmiş tədris şəraiti məktəblilərin sağlamlığının qorunmasında mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Tədris gününün düzgün təşkili – dərslərin gün və həftə ərzində bölüşdürülməsi, başqa sözlə desək, dərslərin tərtibi də mühüm məsələlərdəndir. Dərslərin tərtib olunarkən fənlərin çətinliyindən asılı olaraq, onların gün və həftə ərzində bölüşdürülməsi məsələsi qarşıya çıxır [Kuchma V.R., 2006; Balaeva Ş.M., 2019; Balaeva Ş.M., 2021; Balaeva Ş.M., 2021].

Tədris prosesinin təşkili zamanı uşaq və yeniyetmələrin iş qabiliyyətində baş verən dəyişikliklərin fizioloji əsasları nəzərə alınmalıdır. Məsələ ondadır ki, tədris prosesində orqanizmin iş qabiliyyəti qanunauyğun şəkildə dəyi-

şir. Dərsin strukturuna verilən gigiyenik tələblər bütün siniflər üçün eynidir. Əvvəlcə iş qabiliyyəti artır (alışma dövrü), sonra yüksək səviyyəyə qalxaraq sabitləşir (ən münasib dövr) və tədricən aşağı düşür (iş qabiliyyətinin aşağı düşməsi və ya yorulma). Buna görə də tədris günü, həftəsi, rübü və ilinin başlanğıcında dərs yükü yüngülləşdirilməlidir, çünki bu dövrdə məktəblinin əmək məhsuldarlığı aşağı olur. Alışma dövründən sonra, iş qabiliyyəti yüksək səviyyəyə çatdıqda şagirdə olan tələblərin artırılması zəruridir. Bu zaman yeni və ən mürəkkəb tədris materiallarının verilməsi tövsiyə olunur. Tədris həftəsi, rübü və ilinin ortasında tədris yükünün ən böyük həcmi, dərnək işləri və s. planlaşdırılmalıdır. Yorulmanın erkən əlamətlərinin meydana çıxması yüksək və sabit iş qabiliyyəti dövrünün sona çatdığını göstərir [Kuchma V.R., 2013].

Şagirdlərin iş qabiliyyəti müxtəlif amillərlə müəyyən edilir. İlk növbədə, o, yaşdan asılıdır: şagirdin yaşı nə qədər azdırsa, onun funksional imkanları bir o qədər aşağıdır, onlarda sabit iş qabiliyyəti dövrünün müddəti qısa olur. İş qabiliyyətinin səviyyəsinə sağlamlıq vəziyyətində olan dəyişikliklər və orqanizmin funksional imkanlarını azaldan xəstəliklər təsir edir. Uşaqlarda iş qabiliyyətinin aşağı səviyyəsi sinir pozuntularında, fiziki inkişafın ləngiməsində, allergik və digər xəstəliklərdə, həmçinin uzun müddət və tez-tez xəstələnən uşaqlarda müşahidə olunur. Tədris prosesinin başlanğıc mərhələsində məşğələlər zamanı şagird orqanizminə yüksək tələblər irəli sürülür. Məktəbdə tədris və tərbiyə işi elə təşkil olunmalıdır ki, tədris yükü uşaqların yaşından asılı olaraq, çətinliklər istisna olmaqla məktəblilərin düzgün, həmahəng inkişafına şərait yaratsın və onların iş qabiliyyətləri qorunsun [Əliyev V., 1995; Kuchma V.R., 2006; Baranov A.A., 2012].

Məktəblərdə tədris yükünün və tədris prosesinin elmi əsaslar üzrə həyata keçirilməsi zəruriyyəti və gigiyenik tələblərə uyğun təlim-tərbiyə şəraitinin təhsillənlərin sağlamlıq vəziyyətinə təsirinin öyrənilməsi bu sahədə elmi tədqiqatların aparılmasını aktual problem kimi qarşıya qoyur, çünki uşaq və yeniyetmələrin sağlamlığının qorunmasında, bir sıra xəstəliklərin profilaktikasında tədris şəraitinin və tədrisin təşkilinin çox böyük əhəmiyyəti vardır. Buna görə də sağlamlığı qoruyan texnologiyaların tətbiqi ilə əlaqədar təlim-tərbiyə şəraiti sağlamlıq vəziyyətinin kompleks qiymətləndirilməsi meyarı kimi qəbul edilə bilər.

Tədqiqat üsulları. Qarşıya qoyulan vəzifələri həll etmək üçün tədris müəssisələrində məşğələ zamanı göz analizatorlarının yüklənməsinə səbəb olan amillərin təsirini öyrənmək məqsədi ilə işçi səthdə, parta üzərində lyuksmetrlə işıqlanma səviyyəsi və təbii işıqlanma əmsalı müəyyən edilmiş, sağlam təhsil və ənənəvi təhsil siniflərindən 100 şagirdin günlük və həftəlik dərs cədvəlləri təhlil edilmiş, ayrı-ayrı siniflərdə həftənin günləri üzrə ballar hesablanmışdır. İbtidai təhsilin ikinci və üçüncü siniflərində sağlam təhsil və ənənəvi təhsil siniflərindən olan 150 nəfərdə əqli iş qabiliyyətinin fərdi dəyişməsinə səciyyəvləndirən əsas pa-

Zöhrə İsmayılova, İradə Mustafayeva. **Sağlam təhsil və ənənəvi təhsil siniflərində təhsilalanların sağlamlığının qorunması problemi: müqayisəli təhlil**

rametrlər–yerinə yetirilən işin həcmi, səhvlərin sayı, tədris gününün əvvəlində və sonunda Anfimov korrektura cədvəli vasitəsilə qiymətləndirilmişdir. 1-ci sinif şagirdlərinin ümumi intellektual səviyyəsini öyrənmək üçün Qudinaf-Xarrisin “İnsan şəkli çək” testindən istifadə olunmuş və məktəblərdə təşkil olunan tədrisin keyfiyyət monitorinqinin nəticələri müqayisəli təhlil edilmişdir. Müayinə zamanı təhsilalanların yorğunluğunu səciyyələndirən iş səviyyəsinin dəyişilməsi nəzərə alınmış və səmərəsiz qurulmuş dərs cədvəli fonunda yorulmanı şərtləndirən risk səviyyəsi qiymətləndirilmişdir. Tədris cədvəllərinin qəbul edilmiş normalara uyğunluğunun qiymətləndirilməsi uşaq və yeniyetmələrin gigiyenasında qəbul edilmiş fənlərin çətinlik dinamikasının məktəblilərin zehni fəaliyyətinin fizioloji “əyriliyi”nə uyğunluğunun müəyyənəşdirilməsinə əsaslanmışdır [Qrebnıy N.P., 2010]. Alınan nəticələrin statistik təhlili Microsoft Exsel-2010 proqramından istifadə etməklə aparılmışdır. Ümumi qəbul edilmiş metoda əsasən, əsas statistik göstəricilər – orta arifmetik kəmiyyət (M), orta arifmetik kəmiyyətin xətası ($\pm m$), fərqlərin dürüslüyünün Student əmsali müəyyən edilmişdir.

Tədqiqatın nəticələri. Sağlam təhsil siniflərində, ənənəvi siniflərdən fərqli olaraq, dərs otaqlarında hər şagird üçün sahə 2,0 – 2,5 m²-dən az olmayaraq müəyyənəşdirilir. Tədris prosesi dinamik səciyyəli olduğundan sinif gigiyenik tələblərə cavab verən, yazı və oxu zamanı 16° maili vəziyyətə gətirilə bilən oturaq və ayaqüstü iş masaları ilə təchiz edilmişdir. Yorğunluğun başladığı anda, hər 15 dəqiqədən bir uşaqlar yerlərini dəyişməklə oturaq vəziyyətdən ayaqüstü və ya əksinə vəziyyətə keçirlər. Tavanda göz trenajoru, ön və arxa divarda sayrışan işıqlar yerləşdirilib. Sağlamlaşdırıcı hərəkətlər dərsin 15-ci və 30-cu dəqiqələrində icra edilir. Sinifdə vaxt avtomatik zəng çalan müəllim pultu ilə idarə olunur [Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin qərarı, 2012; Süleymanlı Ş.A., 2017].

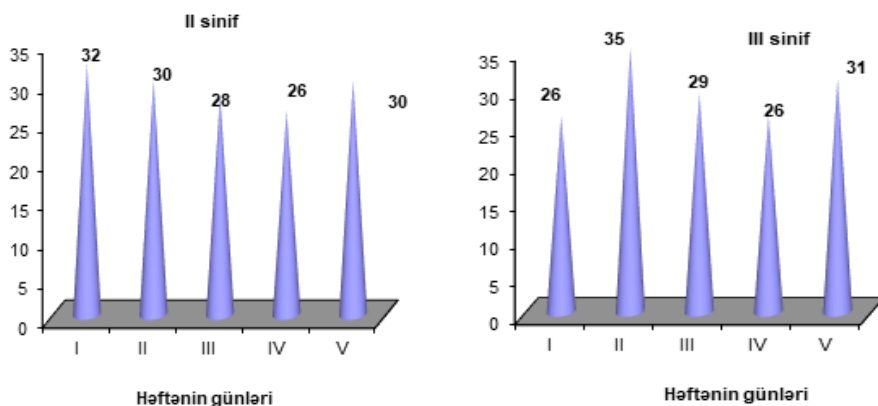
STS-də işçi səthdə, bütün iş masaları üzərində işıqlanma səviyyəsi 300 lk-dan yüksəkdir, tavanda süni işıq mənbəyi olan spotların işığının səviyyəsi günəş işığına yaxındır. Məşğələ zamanı hər dərsin 15-ci dəqiqəsində vestibulyar aparatı məşq etdirən, reaksiyanı və yan baxışı inkişaf etdirən sayrışan işıqlar, 30-cu dəqiqəsində şagirdlərin göz əzələləri və dayaq-hərəkət aparatını məşq etdirən, göz əzələlərində statik gərginliyi aradan qaldıran və qan dövranının yaxşılaşdırılması üçün nəzərdə tutulan, tavanda yerləşdirilən göz trenajorundan istifadə edilir. Ənənəvi siniflərdə isə I sırada, partada işıqlanma səviyyəsi normaya uyğun olsa da, III sıranın 1-ci partasında işıqlanma normanın 76,6%-ni, 4-cü partada isə 53,3%-ni təşkil etmişdir. Təbii işıqlanma əmsali isə, müvafiq olaraq, 1,6% və 1,3% olmuşdur. Tibbi monitorinqin nəticələri STS-də uzaq məsafədən görmə itiliyi normaya uyğun olan uşaqların çoxluq təşkil etdiyini (71,2% və 62,3%) göstərir və fərq dürüstdür ($p < 0,05$). “Məlumdur ki, miopiya məktəb xəstəliklərinin strukturunda xüsusi yer tutur, geri dönməyən patolojiyadır və müalicəsi son dərəcə çətin

olur, daim eynək taxmağı tələb edir” [Balaeva Ş.M., 2019; Volkova A.P., 2016].

Tədqiqat zamanı müəyyən olundu ki, dərş cədvəllərini tərtib edərkən əsas gıgıyenık tələblər yerınə yetırılmır — gün və həftə ərzındə iş qabılıyyətının bioloji ritmi, fənlərin ağırlıq dərəcəsi, müxtəlif növ fəaliyyətlərin bir-birini əvəz etməsi nəzərə alınmır. Tədqiqatın aparıldığı bütün siniflərdə ağır və yüngül dərşlər növ-bələşdirilmır. Fənlərin çətinlik dərəcəsi və iş qabılıyyətının dəyişməsinə görə sağılam təhsil və ənənəvi təhsil siniflərində 55,6% halda dərş cədvəli səmərəsiz qurulmuşdur.

Elmi tədqiqatların nəticələrinə əsasən, bazar ertəsi təhsil fəaliyyətinə tədrisən alışıma gınıüdür. Bu gün üçün fənlər üzrə ümumi bal yüksək olmamalıdır. Çərşənbə axşamından etibarən şagirdlərin iş qabılıyyəti artmağına başlayır, çərşənbə gınıü isə iş qabılıyyəti ən yüksək səviyyəyə çatır və fənlər üzrə toplanan ümumi bal yüksək olmalıdır. Cümə axşamı və cümə gınləri şagirdlərin iş qabılıyyəti azalmağına başlayır və bal yükü, müvafiq olaraq, bu gınlərdə azalmalıdır. Göstərilən dinamika iş qabılıyyətının həftəlik fizioloji parabolasına müvafiqdir, belə ki, həftənin ortasında iş qabılıyyəti artır, bazar ertəsi və cümə gınıü isə azalır.

Müqayisə edilən həftəlik dərş cədvəlinin təhlili göstərdi ki, cədvəllər tərtib olunarkən fənlərin çətinlik şkalası nəzərə alınmamış, bazar ertəsi 34,6%, cümə gınıü 42% halda çətinliyi çox olan fənlər yerləşdirildiyindən həmin gınlərdə ümumi bal yüksək olmuşdur (şəkil 1).

Gün ərzində fənlərin hansı dərş saatlarında yerləşdirilməsi təhlil olunmuşdur: saat 10 – 12 arası orqanizmin funksional bioritminə müvafiq zehni iş qabılıyyətının artmasına görə cədvəldə həmin saatlara (2 – 4 dərşə) çətin fənləri yerləşdirmək lazımdır. Lakin birinci və sonuncu dərşlərə 62,8% halda 8 – 12 bal çətinlik səviyyəsi olan fənlər (birinci dərş 35,7%, sonuncu dərş 27,1%) yerləşdirilir.

Zehni iş tələb edən riyazi və humanitar fənlərin fiziki tərbiyə, əmək, musiqi, rəsm dərşləri ilə növbələşdirilməsi səmərəli olub, zehni işdən fiziki işə keçməyə

Zöhrə İsmayılova, İradə Mustafayeva. **Sağlam təhsil və ənənəvi təhsil siniflərində təhsilalanların sağlamlığının qorunması problemi: müqayisəli təhlil**

imkan yaradır. Bu, fəal istirahət olub, iş qabiliyyətini həm tədris günü, həm də tədris həftəsi ərzində yüksək səviyyədə saxlamağa imkan verir. Dərs cədvəllərində fiziki tərbiyə məşğələsinin yerləşdirilməsi iki istiqamətdə: sinifdə məşğələnin iki gün ardıcıl və həftə ərzində birinci, sonuncu dərsdə yerləşdirilməsi qiymətləndirilmişdi. Hər iki göstərici üzrə 6,5% və 15,2% hallarda pozulmalar aşkar edilmişdir.

Bütün tədris günü ərzində iş qabiliyyətini yüksək səviyyədə saxlamaq üçün dərslər arasındakı fasilələrin (tənəffüs) düzgün təşkilinin böyük əhəmiyyəti vardır. Fasilələr zamanı beyin qabığı hüceyrələrinin funksiyası bərpa olunur və iş qabiliyyətinin sonrakı yüksəlişi təmin edilir. Tənəffüsləri, xüsusən böyük tənəffüsü, ilin bütün fəsilələrində açıq havada keçirmək məsləhət görülür. Bu, birinci növbədə, uşaqların təmiz havada olma müddətini artırır, uşaqların fizioloji tələblərinə müvafiq olan hərəkəti fəallıq üçün böyük imkanlar yaradır. Fasilələri müəllimlərin nəzarəti altında, uşaqların istədiyi kimi təşkil etmək daha məqsədəuyğundur. Məktəblərdə dərslər arasında verilən kiçik və böyük fasilənin 5 və 10 dəqiqə olması yorğunluğu aradan qaldırmır [Əliyev V., 1995; Kuchma V.R., 2013].

Gün və həftə ərzində fənlərin çətinliyi baxımından səmərəsiz qurulmuş tədris cədvəlinin, tədris prosesinin təşkilindən asılı olaraq, onun əqli iş qabiliyyətinə təsirini və yorğunluq əlamətlərinin qiymətləndirilməsi üçün V.Y. Anfimovun korrektor cədvəllərindən istifadə edilmişdir. Anfimov cədvəlləri vasitəsi ilə ST və ənənəvi təhsil siniflərində dərs ilinin əvvəlində və sonunda psixi vəziyyəti və mərkəzi sinir sisteminin inteqral göstəricilərini səciyyələndirən əqli iş qabiliyyəti müəyyən edilmişdir. Korrektor sınaq buraxılan səhvlərin sayına görə iş qabiliyyətini kəmiyyətə və keyfiyyətə qiymətləndirməyə imkan verir [Gürzəliyev S.A., 2010].

Müəyyən olunmuşdur ki, oktyabr ayı ilə müqayisədə may ayında ənənəvi siniflərdə səhvlərinin sayı artan şagirdlərin sayı ST sinfi ilə müqayisədə 1,4 dəfə çox olmuşdur, müvafiq olaraq 39,1% və 27,7%. Əksinə, səhvlərinin sayı azalan şagirdlərin sayı ST siniflərində 1,8 dəfə çox olmuşdur: müvafiq olaraq 38,7% – STS və 21,6% – ənənəvi siniflərdə (cədvəl 1). Bu isə ənənəvi siniflərlə müqayisədə ST siniflərində şagirdlərin iş qabiliyyətinin daha yüksək səviyyədə olmasını və yorulmanın gec başlamasını sübut edir ($p < 0,05$).

Qudinaf-Xarrisin “İnsan şəkli çək” testi üzrə 1-ci sinif şagirdlərinin ümumi intellektual səviyyəsi 37 parametr üzrə qiymətləndirilmişdir. Bu üsul uşaq və yeniyetmələrin (3 yaşdan 15 yaşa qədər) intellektual inkişafını öyrənməyə imkan verir və ehtimal olunur ki, vizual fəaliyyət zehni inkişafın göstəricisidir. İntellektual inkişafın qiymətləndirilməsi meyarı rəsmidə texniki bacarıqlara görə deyil, təsvirin təfərrüat dərəcəsinə görə müəyyənləşdirilir.

Tədris ili ərzində məktəblilərin zehni iş qabiliyyətinin dəyişilməsi

Zehni iş qabiliyyəti (korrektur sınaq)			
STS	Səhvlər artıb,%	Səhvlər azalıb,%	Dəyişilməyib, %
kişi	27,5	38,3	34,2
qadın	27,8	41,1	31,1
cəmi	27,7	38,7	33,6
Ənənəvi siniflər			
kişi	38,9	23,5	37,6
qadın	39,3	20,1	40,6
cəmi	39,1	21,8	39,1

Müəlliflərin fikrincə, təsvirin dəqiqliyi obyektin ən əhəmiyyətli xüsusiyyətlərini vurğulamağa imkan verən təfəkkürün inkişaf səviyyəsini əks etdirir. Bu testin xüsusiyyətlərindən biri onun sadəliyi, əlçatanlığı və istənilən yaş kateqoriyası üçün başa düşülən olmasıdır. “Şəkil çəkmə müddəti məhdud deyil. Təlimat olduqca qəti səslənir: “Bacardığınız qədər kişi (əmi) şəkli çəkin”. Tapşırığı yerinə yetirərkən və ya yerinə yetirdikdən sonra nəticələrin etibarlılığına təsir etməməsi üçün müəllim uşaqlara çatışmayan və ya səhv çəkilmiş detalları göstərmir” [Qudinaf F., 1989].

Müayinə tədris ilinin əvvəlində və sonunda – oktyabr və may aylarında aparılmışdır. Müayinəyə cəlb edilən uşaqların 7,5%-nin çəkdiyi şəkillər aydın olmadığına görə kənarlaşdırılmışdır. Qiymətləndirmə 3 səviyyədə aparılmışdır: yaxşılaşıb, pisləşib və dəyişməyib. Müəyyən edilmişdir ki, oktyabr ayı ilə müqayisədə may ayında ST siniflərində müsbət göstəriciləri olan şagirdlər 64,0% təşkil etmişdir. Ənənəvi siniflərdə isə bu göstərici 49,2% olmuşdur (cədvəl 2).

Məktəblərdə təşkil olunan monitorinqin nəticələri də göstərir ki, ST siniflərinin fənlər üzrə keyfiyyət və ilkin mənimsəmə göstəriciləri ənənəvi siniflərlə müqayisədə yüksəkdir. Belə ki, keyfiyyət göstəricisi ST siniflərində 60,9%, ənənəvi siniflərdə 58,6% olmuş, ilkin mənimsəmə göstəricisi isə 95,6 % (82,7%-ə qarşı) təşkil etmişdir.

Tədris ili ərzində məktəblilərin intellektual inkişafının dinamikası

Kişi şəklinin çəkilməsi			
STS	Yaxşılaşma, %	Pisləşmə, %	Dəyişilməyib, %
kişi	60,4	17,4	22,1
qadın	67,5	10,6	21,9
cəmi	64,0	14,0	22,0
Ənənəvi siniflər			
kişi	50,3	14,9	34,8
qadın	48,0	18,0	34,0
cəmi	49,2	16,3	34,4

Nəticə / Conclusion

Yuxarıda göstərilən faktları ümumiləşdirərkən məlum oldu ki, təhsil mühitinin və tədris prosesinin müəyyən edilmiş gigiyenik tələblərə uyğun olmaması məktəblilərin aqlı iş qabiliyyətinə, ümumi intellektual səviyyəsinə, ayrı-ayrı fənlər çərçivəsində təlim müvəffəqiyyətinə mənfi təsir göstərir, məktəblilər arasında görmə pozulmalarının artması riski yüksəlir. Səmərəsiz tərtib edilmiş cədvəl tədris gününün dinamikasında yorğunluğun inkişaf riskini nəzərə cərpacaq dərəcədə artırır.

Təhsil müəssisələrində sinfin tərtibatında olan dəyişikliklər, şagird sayının sinfin tutumundan çox olmaması və sağlamlığı qoruyan texnologiyaların tətbiqi, işıqlanma səviyyəsinin gigiyenik normalara uyğunluğu orqanizmin bütün sistemlərinə, xüsusilə mərkəzi sinir sistemində əlverişli təsir göstərərək, tədris mühiti ilə şərtlənən xəstəliklərin profilaktikasında mühüm rol oynayır. Hazırda Bakı şəhərində “Sağlam Təhsil – Sağlam Millət” layihəsi çərçivəsində 38 ümumtəhsil müəssisəsində 194 ST sinfi fəaliyyət göstərir.

Məqalənin aktuallığı. Təhsilalanların sağlamlığının qorunması və möhkəmləndirilməsi pedaqoji fəaliyyətin ən vacib və aktual problemlərindən biridir. Məqalədə tədris şəraitinin gigiyenik cəhətdən düzgün təşkil olunmasından söhbət gedir. Tədqiqat zamanı aşkar olunmuşdur ki, dərslər cədvəllərini tərtib edərkən əsas gigiyenik tələblər yerinə yetirilməli, iş qabiliyyətinin bioloji ritmi, fənlərin ağırlıq dərəcəsi, müxtəlif növ fəaliyyətlərin bir-birini əvəz etməsi nəzərə alınmalıdır. Bütün siniflərdə fənlər çətinlik dərəcəsinə görə növbələşdirilməlidir. Fənlərin çətinlik dərəcəsi və iş qabiliyyətinin dəyişməsinə görə həm sağlam təhsil, həm də ənənəvi təhsil siniflərində dərslər cədvəli səmərəli qurulmalıdır.

Məqalənin elmi yeniliyi. Ümumtəhsil məktəblərinin sağlam təhsil (ST) və ənənəvi təhsil siniflərində təhsilalanların sağlamlığının qorunması problemləri müqayisəli təhlil olunur. Məqalədə təhsil mühiti və tədris prosesinin müəyyən edilmiş gigiyenik tələblərə uyğun qurulmasının vacibliyi vurğulanır. Qeyd olunur ki, tədris prosesində həyata keçirilən yeniliklər, aparılan dəyişikliklər, onların intensivləşdirilməsi, tədris yükünün artması və çətinləşdirilməsi, texniki vasitələrdən istifadə məktəblilərin əqli fəaliyyətinin səviyyəsinin yüksəlməsinə səbəb olmuşdur.

Məqalənin praktik əhəmiyyəti. Uşaq və yeniyetmələrin sağlamlığına məktəbdəki risk amillərinin təsirinin minimuma endirilməsi məqsədi ilə bütün təhsil müəssisələrində təhsil prosesinin optimallaşdırılması üçün məqsədyönlü korreksiya işlərinin aparılması tələb olunur. Bu korreksiya işlərinin aparılması yollarından biri də ST siniflərinin təşkilidir. Qeyd olunur ki, Bakı şəhərində “Sağlam Təhsil – Sağlam Millət” layihəsi çərçivəsində 38 ümumtəhsil müəssisəsində 194 ST sinfi fəaliyyət göstərir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat / References

1. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2012-ci il, 3 avqust tarixli, 171 nömrəli qərarı. (“Təhsil müəssisələrinin tikintisinə, maddi-texniki təchizatına dair vahid normalar, ümumi sanitariya-gigiyena tələbləri, şagird yerləri ilə təminat normativləri”).
2. Balayeva Ş.M. (2021). Yeni tədris texnologiyaları üzrə təhsilalanların fiziki fəallıq səviyyəsinin ürək-damar sisteminin funksional imkanlarına təsiri. “Azərbaycan Tibb Jurnalı”, № 4, s. 168-176.
3. Əliyev V.Ə. (1995). Uşaq və yeniyetmələrin gigiyenası. Bakı, 279 s.
4. Gürzəliyev S.A. və b. (2010). Uşaq və yeniyetmələrin gigiyenası. Bakı, 289 s.
5. Süleymanlı Ş.A., Qabulov H.H., Balayeva Ş.M., İsmayılova Z.Q. və b. (2017). Müəllim də mühəndisdir. (metodik tövsiyə). Bakı, 46 s.
6. Balayeva Ş.M. (2021). Dinamika adaptasionnoqo potentsiala i fizicheskoy rabotocposobnosti mladshix shkolnikov pri raznix rejimax fizicheskoy aktivnosti. «Voprosi shkolnoy i universitetskoy meditsini i zdorovya». Moskva, № 3, str. 18-27.
7. Balayeva Ş.M., Qasanova S.A., Suleymanzade N., İsmailova Z.Q. i.dr. (2019). Vliyaniye uchebnoqo raspisaniya na funktsionalnoe sostoyaniye orqanizma shkolnikov. Bakı. ATU, Elmi konfransın materialları. “İctimai sağlamlıq və səhiyyə”, s. 435-437.

-
8. Balayeva Ş.M., Qasanova S.A., Suleymanzade N., İsmailova Z.Q. i dr. (2019). Vliyaniye obrazovatelnix texnoloqiy proyekta «Zdorovoye obrazovaniye – zdorovaya natsiya» na zdorovye shkolnikov Baku». «Meditsinskiye novosti», № 9 (300), str. 68-70.
 9. Baranov A.A. (2012). Sostoyaniye zdorovya detey v Rossiyskoy Federatsii. «Pediatriya», № 3, str. 9-14.
 10. Qrebnyak N.P. (2010). İnteqrallnaya otsenka trudnosti uchebnix predmetov, «Qiqiyena i sanitariya », tom.89, № 1, str.73-75.
 11. Qudinaf F. (1989). Narisuy cheloveka. (test). «Psixoloqicheskaya entsiklopediya».
 12. Kuchma V.R. (2013). Qiqiyena detey i podrostkov. Moskva, 521 str.
 13. Kuchma V.R., Stepanova M.İ. (2006). Obshiy podxod k formirovaniyu qiqiyenicheskix trebovaniy k usloviyam realizatsii osnovnix obsheobrazovatelnix programm Moskva, 80 str.
 14. Suvorova A.V., Yakubova İ.Sh., Maslennikova M.M. (2017). Risk dlya zdorovya shkolnikov v svyazi s neratsionalnoy orqanizatsiyey obrazovatelnoqo protsessu i rejima dnya. «Rossiyskaya qiqiyena – razvivaya traditsii, ustremlyayemsiya v budushee» (materialı XII syezda). Moskva.